

Терзі О.О.

Інститут безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
ORCID ID: 0000-0003-4120-6526

Карпова К.В.

Інститут безпеки ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0007-7705-8808

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено висвітленню проблематики функціонування сфери охорони здоров'я, як складової соціальної безпеки держави. Авторами розглядається проблема розвитку національної системи охорони здоров'я як структурного елементу національної безпеки України.

Проаналізовано стан та проблеми системи охорони здоров'я України. Зазначено, що сучасний статус України як незалежної, демократичної та правової держави потребує, у межах реалізації політики національної безпеки прагнення країни, реалізовувати національні інтереси у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Зазначене стосується і сфери охорони здоров'я. Адже якщо система охорони здоров'я працює не належним чином, громадяни стають вразливі до загроз безпеці з боку державних і недержавних суб'єктів або природних загроз, таких як зміна клімату, різноманітні інфекційні хвороби тощо.

Встановлено, що розвиток системи охорони здоров'я безпосередньо впливає на найважливіші показники життя, саме тому вказана сфера має розглядатися як стратегічна та одна з найбільш пріоритетних в контексті забезпечення національної безпеки. Оскільки функціонування громадян і є основою існування держави, то й охорона їх здоров'я є запорукою національної безпеки. Держава має визнати науково обґрунтовану концепцію сталого розвитку національної сфери охорони здоров'я як пріоритетної, на рівні з розвитком економічної, політичної та воєнної потужності України.

Наголошено на необхідності збільшення фінансування як системи охорони здоров'я в цілому так і окремим суб'єктам господарювання зокрема. Нагальною є потреба ктивізації державного сприяння економічному динамічному розвитку всіх господарчих суб'єктів галузі та створення сприятливого конкурентного середовища в галузі охорони здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, охорона здоров'я, система охорони здоров'я, національна безпека України, державна політика, національна безпека, елементи національної безпеки.

Постановка проблеми. Забезпечення міжнародної та національної безпеки є основою ефективного функціонування та розвитку процесів публічного управління в сучасних умовах. Система національної безпеки традиційно розуміється як складний полірівневий комплекс заходів та інституцій, який сформований під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Інституційно він являє собою сукупність державних та недержавних організацій, основною метою яких є захист прав та свобод громадян України, а також основних цілей суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз.

В сучасних умовах розвитку кордони та парадигми безпеки розширилися, запроваджуючи

нові перспективи, елементи та виміри, особливо зі збільшенням насильницьких збройних конфліктів, бідності та погіршення навколишнього середовища, що наражає мільйони людей на низку ризиків для здоров'я. Масове переміщення людей, товарів і послуг у всьому світі, а також збільшення торгівлі підробленими та неякісними ліками, токсичними відходами, отруйними хімікатами та зараженою їжею викликали занепокоєння щодо впливу всього цього на здоров'я та безпеку людей. Тому погляд на безпеку змінився з підходу, орієнтованого на державу, на підхід, орієнтований на людей.

Сучасні реалії існування України як незалежної держави потребують у межах реалізації

політики національної безпеки урахування прагнення країни реалізовувати національні інтереси у всіх сферах життєдіяльності суспільства, однією з яких є сфера охорона здоров'я.

Охорона здоров'я – це конструкція, яка впливає на життя всіх громадян у всьому світі. Основними аспектами міцної системи національної безпеки є належна політика охорони здоров'я або дії, спрямовані на підтримку здоров'я населення. Таким чином, виклики безпеці охорони здоров'я стають основними проблемами національної безпеки для націй у політичних, соціальних та економічних парадигмах, оскільки техногенні та природні катастрофи, такі як пандемії, стають реальністю. Здоров'я стає головною проблемою національної безпеки, коли воно загрожує здатності нації функціонувати та захищати добробут громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню проблематики безпеки та національної безпеки присвячена велика кількість наукових праць як закордонних, так і українських науковців із різних сфер діяльності, що пояснюється важливістю та значимістю даної теми. Серед українських дослідників, які присвятили свої наукові доробки комплексному аналізу питання національної безпеки, можна назвати: В. Батюка, О. Бодрука, Г. Волинки, О. Гончаренка, О. Данильяна, С. Марчука, М. Мельника тощо.

Питанням правової проблематики забезпечення національної безпеки у сфері охорони здоров'я приділяли увагу Г. Андрощук, В. Борщ, І. Рибак, В. Пашков, Н. Рингач, які досліджували такі актуальні проблеми як-то: характеристика загроз у галузі охорони здоров'я з позицій господарського права, проблеми національної безпеки в умовах COVID-19, національна система охорони здоров'я як структурного елемента національної безпеки України, підвищення якості життя населення як фактор забезпечення національної безпеки, громадське здоров'я як чинник національної безпеки.

Мета статті. Метою даної роботи є дослідження ролі та місця охорони здоров'я як ключового елемента національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасному світі проблема національної безпеки виділилась в окрему галузь науки на перетині політики, демографії, економіки, культури, екології, охорони здоров'я, значення яких постійно зростає. Від рівня національної безпеки та її ефективності залежить саме існування та розвиток людини, суспільства, держави. Процеси гло-

балізації, посилення єдності світу і одночасно поглиблення його національної різноманітності, привели до зміни загроз і небезпек для людства, окремих націй і держав, що вимагає нових підходів стосовно узгодження, управління та регулювання глобальною, міжнародною та національною безпекою.

Проблеми національної безпеки належать до найголовніших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя. В зв'язку з цим при вивченні національної безпеки використовують багато категорій, зокрема такі як безпека, національна безпека, нація, національні інтереси, загрози, небезпека, система забезпечення національної безпеки та інші [1].

Як вказують дослідники, забезпечення національної безпеки пов'язано з двома основними проблемними питаннями. Перша група проблем – це визначення низки загроз, що в сукупності створюють небезпеку для функціонування суспільства; другий блок проблем – формування й уможливлення функціонування механізму, який дає змогу мінімізувати негативні наслідки реальних загроз суспільству, а також забезпечити створення сприятливих умов для всебічного розвитку суспільства та держави [2].

Традиційно питання національної безпеки пов'язувалось в першу чергу з політичною, воєнною, економічною сферами, відтак основна увага приділялась зовнішнім факторам, а не внутрішніми. Однак зміни концепції в теорії публічного адміністрування на перший план висувають визнання пріоритетної ролі людського капіталу як одного з основних у розвитку суспільства. Це, у свою чергу, зумовило усвідомлення високої суспільної значущості сфери охорони здоров'я та визначили потребу в дослідженні і оцінці його стану під кутом зору складового елемента національної безпеки.

Немає нічого більш важливого для безпеки держави, ніж здоров'я її народу. Якщо люди нездорові, вони не можуть працювати, а якщо вони не можуть працювати, вони не можуть робити свій внесок в економіку держави. Якщо вони не можуть зробити свій внесок в економіку, уряд не зможе надати послуги та інфраструктуру. Якщо уряд не може надати послуги та інфраструктуру, то вони постійно вразливі до загроз безпеці з боку державних і недержавних суб'єктів або природних загроз, таких як зміна клімату, різноманітні інфекційні хвороби тощо.

Сучасний стан України як незалежної, демократичної та правової держави потребує у межах

реалізації політики національної безпеки прагнення країни реалізовувати національні інтереси у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Зазначене стосується і сфери охорони здоров'я. І хоча вказана сфера не завжди розглядається як частина чи об'єкт національної безпеки, фахівці у багатьох сферах переконані, що ці два явища тісно пов'язані між собою. Запобігання поширенню інфекційних захворювань і зміцнення глобального здоров'я все частіше розглядаються як шляхи, які сприяють стабільності країни та її національній безпеці.

Центральна категорія нашого дослідження інтегрує сутнісні характеристики таких понять, як «національна безпека», «здоров'я» та «охорона здоров'я». Послідовне розкриття змісту вказаних дефініцій дозволить повно та глибоко з'ясувати сутнісні особливості охорони здоров'я як об'єкта національної безпеки України.

Термін «безпека» розуміється як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [3, с. 43]. Українська енциклопедія державного управління містить наступне визначення поняття «безпека» – це стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і стійкого розвитку, а на їх основі – можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем, сфер, об'єктів) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій [4, с. 42].

Зазначимо, що поняття «безпека» є різноплановим, воно позначає складне соціально-політичне явище, оскільки акумулює в собі багатогранну життєдіяльність, накопичений історичний досвід, зрештою, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, загалом земної цивілізації [5, с. 22]. Поняття «безпека» в соціальному розумінні означає збалансований стан функціонування соціальної системи (людини, держави, світового співтовариства), антропогенних, природних систем тощо, за якого людина завдяки знанням про навколишнє природне середовище і тенденції його розвитку своїми діями спроможна своєчасно виявити та мінімізувати негативний вплив наявних та потенційних загроз або уникнути їх, що, своєю чергою, дає їй можливість зберігати систему своїх цінностей і забезпечувати подальший їх розвиток [6, с. 71].

Українське законодавство категорія «безпека» міститься і різноманітних нормативних актах та виражається у різних видових тлумаченнях, як-то: державна безпека, національна безпека, інформаційна безпека, кібербезпека, воєнна без-

пека, тощо. Таким чином, одним із визначальних видів безпеки є національна.

У Законі України «Про національну безпеку» національна безпека визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» та спрямована на дотримання національних інтересів України, тобто «життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [7].

Правова доктрина містить велику кількість підходів до розуміння національної безпеки, більшість з яких зводиться до визначення її як стану захищеності особи, суспільства та/або держави від різноманітних загроз внутрішнього чи зовнішнього характеру. Кількісні уявлення про безпеку пояснюється тим, що даний термін є складним та змістовно наповненим як об'єкт дослідження різних наук. При цьому, наявність багатьох визначень може мати наслідком й більш складне його тлумачення та розуміння.

Національна безпека – захищеність життєво важливих національних інтересів, за якої забезпечуються своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз вказаним інтересам у різних сферах життєдіяльності людини, суспільства та держави [8, с. 13]. О. Власюк зазначає, що у широкому розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Національну безпеку України автор визначає як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [9, с. 25]. Ще одним підходом до визначення досліджуваного поняття пропонують Н.Нижник, Г.Ситник та В.Білоус, які розглядають національну безпеку України як сукупність взаємопов'язаних елементів, різноманітних за функціональними сферами, важливими складовими якої є політична, економічна, екологічна, технологічна, воєнна та інформаційна безпека [5].

В юридичній науці традиційно виокремлюють такі об'єкти національної безпеки: людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи;

суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність.

Важливе місце серед вказаних об'єктів займає сфера охорони здоров'я. Даний факт підтверджується й окремими нормативними актами. Так, зокрема, Стратегія національної безпеки України – основний документ довгострокового планування, яким визначаються загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Дана Стратегія основними пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки встановлює: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція.

Окрім того, вказаним стратегічними актом встановлено, що одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки є розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту [10].

На перший погляд, законодавча база у досліджуваній сфері є цілком задовільною, оскільки включає в себе нормативно-правові акти стратегічного (Стратегія національної безпеки України) та спеціального призначення (Закон України «Про національну безпеку України», Основи законодавства України про охорону здоров'я тощо). Проте, варто звернути увагу на один із основних недоліків сучасного законодавства з питань національної безпеки є відсутність визначення охорони здоров'я як складової національної безпеки України.

Словникова література, а саме Великий тлумачний словник української мови тлумачить слово «здоров'я» як, по-перше, «стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи», а, по-друге, як «той чи інший стан самопочуття людини» [3, с. 455].

Визначення терміну здоров'я має і законодавче визначення. Так, у ст. 3 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» наводиться таке визначення: здоров'я – стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [11].

Із наведеного можна зробити висновок про об'єктивне та суб'єктивне значення стану людини в контексті тлумачення терміну здоров'я. Об'єктивне значення відображає реальний стан життєдіяльності організму людини, а суб'єктивне – те, як людина себе ідентифікує.

Поняття «охорона здоров'я» розкривається як на рівні законодавчих актів так і у правовій доктрині. Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в ст. 3 категорію «охорона здоров'я» наведено як систему заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності й соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [11].

О. Проневич підкреслює, що поняття «охорона здоров'я» має полісемантичний характер, оскільки охоплює як медицину, так і низку інших сфер державної відповідальності, що мають відношення до забезпечення фізичного і психічного здоров'я людей, їх соціального благополуччя й активного довголіття [12].

В межах попередніх наукових досліджень нами було визначено, що у загальному розумінні охорона здоров'я є важливою галуззю держави, метою якої є організація та забезпечення довготривалого активного фізичного та психічного життя людини, надання доступної медичної допомоги населенню; у вузькому – системою взаємопов'язаних і взаємозалежних заходів політичного, правового, організаційного, фінансового, соціально-економічного, медичного характеру, що спрямована на збереження здоров'я людини та населення [13, с. 93].

На основі дослідження сфери охорони здоров'я як складової національної безпеки України варто зазначити, що виконання провідного стратегічного завдання в галузі охорони здоров'я України – збереження та зміцнення здоров'я населення – неможливе без знання основних рис, тенденцій і напрямів розвитку стану здоров'я українського народу. Рівень охорони здоров'я в нашій країні є важливою складовою національної безпеки, яка відіграє значну роль у зміцненні потенціалу країни; він є інтегральним (узагальненим) показником соціальної політики нашої країни та державного управління в цілому.

Висновки. Отже, розвиток системи охорони здоров'я безпосередньо впливає на найважливіші показники життя, саме тому вказана сфера має розглядатися як стратегічна та одна з найбільш пріоритетних в контексті забезпечення національ-

ної безпеки. Визнання сфери охорони здоров'я об'єктом національної безпеки сприятиме економічному розвитку та запобіганню політичній нестабільності в державі, що, як правило, є основними мотивами політики національної безпеки.

Галузь охорони здоров'я є ключовим елементом соціальної сфери та представляє особливий інтерес для забезпечення економічної безпеки країни як визначальний чинник якості життя та людського капіталу. Держава має визнати науково обґрунтовану концепцію сталого розвитку національної сфери охорони здоров'я як пріоритетної, на рівні з розвитком економічної, політичної та воєнної потужності України. Йдеться про активізацію

державного сприяння економічному динамічному розвитку всіх господарчих суб'єктів галузі та створення сприятливого конкурентного середовища в галузі охорони здоров'я. Проте ключовим заходом щодо поліпшення якості національної системи охорони здоров'я є збільшення обсягів фінансування цієї сфери. Виділення достатнього фінансування, виявлення та застосування найкращих доступних наукових і новітніх технологій для подолання існуючих розбіжностей і сприяння співпраці між державними установами та зацікавленими сторонами приватного сектору для розробки комплексної стратегії безпеки охорони здоров'я, що реагує на поточні та майбутні загрози.

Список літератури:

1. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 14–24.
2. Беззубов Д.О. Проблеми теорії публічного адміністрування в сфері забезпечення національної безпеки. *Наукові записки. Серія: Право*. 2018. Вип. 5. С. 45–49.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 сл. / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.
4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011.
5. Національна безпека України методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку : навчальний посібник / за ред. Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус. Ірпінь : Академія ДПС України, 2000. 304 с.
6. Корж І. Безпека: методологічні підходи до поняття. *Jurnalul Juridic Național: Teorie Și Practică*. August 2019. С. 68–72.
7. Про національну безпеку : Закон України від 21.02.2018 № 2469-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
8. Глобальна та національна безпека : словник-довідник / уклад.: Г.П. Ситник, О.І. Пошедін, М.М. Шевченко, С.П. Завгородня, М.Г. Орел ; за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 164 с.
9. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD+#w1_9
11. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
12. Проневич О.М. Охорона здоров'я населення як сфера адаптації законодавства України до актів *acquis communautaire*. *Вісник ХНУВС*. 2017. № 2 (77). С. 155–164.
13. Терзі О.О. Концепція адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Київ, МАУП. 2021. 478 с.

Terzi O.O., Karpova K.V. HEALTH CARE AS A KEY ELEMENT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The article is dedicated to highlighting the problems of the functioning of the health care sector as a component of the social security of the state. The authors consider the problem of the development of the national health care system as a structural element of the national security of Ukraine.

The state and problems of the health care system of Ukraine are analyzed. It is noted that the current status of Ukraine as an independent, democratic and legal state requires, within the framework of the implementation of the national security policy, the country's desire to implement national interests in all spheres of society's life. This also applies to the field of health care. After all, if the health care system does not work properly, citizens become vulnerable to security threats from state and non-state actors or natural threats, such as climate change, various infectious diseases, etc.

It has been established that the development of the health care system directly affects the most important indicators of life, which is why this area should be considered strategic and one of the most prioritized in the context of ensuring national security. Since the functioning of citizens is the basis of the state's existence, the protection of their health is also a guarantee of national security. The state should recognize the scientifically based concept of sustainable development of the national health care sector as a priority, on a par with the development of Ukraine's economic, political and military power.

The need to increase funding for both the health care system as a whole and individual economic entities in particular was emphasized. There is an urgent need to mobilize state support for the dynamic economic development of all economic entities in the industry and to create a favorable competitive environment in the field of health care.

Key words: *health, health care, health care system, national security of Ukraine, state policy, national security, elements of national security.*